

Андрій Кіпенський

доктор технічних наук, професор, декан факультету соціально-гуманітарних технологій
Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”;

Харків, Україна

ORCID: 0000-0002-4589-092X

E-mail: kavkpi@ukr.net

Олександр Романовський

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України,
завідувач кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами
ім. академіка І. Зязюна Національного технічного університету

“Харківський політехнічний інститут”; Харків, Україна

ORCID: 0000-0002-0602-9395

E-mail: romanovskiy_a_khpi@ukr.net

Олександр Пономарьов

кандидат технічних наук, професор, професор кафедри педагогіки і психології
управління соціальними системами ім. академіка І. Зязюна Національного технічного
університету “Харківський політехнічний інститут”; Харків, Україна

ORCID: 0000-0003-4698-2620

E-mail: palex37@ukr.net

ФАХОВА КУЛЬТУРА В СИСТЕМІ ІНТЕЛІГЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА

Анотація: стаття присвячена дослідженню ролі й місця фахової культури педагога в загальній системі його інтелігентності. Сама ж інтелігентність постає цілісним утворенням і системною єдністю її багатofакторності та поліфункціонального характеру діяльності, особистості педагога, його професіоналізму, загальної і фахової культури. Інтелігентність педагога виступає однією з важливих його особистісних характеристик і потужним джерелом цілеспрямованого педагогічного впливу на студентів. Крім того, інтелігентність педагога виявляється істотним стимулом його постійного власного саморозвитку та самовдосконалення. Значення професіоналізму і фахової культури як невід’ємних складових частин інтелігентності і педагога, і його вихованців підтверджують результати експериментального дослідження.

Ключові слова: інтелігентність педагога; професіоналізм; фахова культура; особистість педагога; педагогічний вплив; саморозвиток; самовдосконалення.

Andriy Kipenskiy

doctor of technical sciences, professor, director of the institute of social and humanitarian
technologies National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”;

Kharkiv, Ukraine

E-mail: kavkpi@ukr.net

© Андрій Кіпенський, Олександр Романовський, Олександр Пономарьов, 2022

Olexandr Romanovskiy

professor (pedagogy), a corresponding Member of NAPS Ukraine, the head of the pedagogy and psychology of social systems management department by the academician I. Zyazyun, National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”;
Kharkiv, Ukraine
E-mail: romanovskiy_a_khpi@ukr.net

Olexandr Ponomaryov

professor (technical sciences) at the pedagogy and psychology of social systems management department by the academician I. Zyazyun, National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”; Kharkiv, Ukraine
E-mail: palex37@ukr.net

**PROFESSIONAL CULTURE IN THE TEACHER’S
INTELLIGENCE SYSTEM**

Abstract: the article is devoted to the study of the role and place of professional culture of a teacher in the general system of his intelligence. Intelligence itself appears as a holistic formation and systemic unity of its multifactorial and multifunctional nature of activity and personality of the teacher, his professionalism, general and professional culture. The intelligence of the teacher is one of his important personal characteristics and a powerful source of purposeful pedagogical influence on students. In addition, the intelligence of the teacher is a significant stimulus to his constant self-development and self-improvement. The importance of professionalism and professional culture as integral parts of the intelligentsia and the teacher and his students is confirmed by the results of experimental research.

Key words: teacher’s intelligence; professionalism; professional culture; teacher’s personality; pedagogical influence; self-development; self-improvement.

Андрей Кипенский, Александр Романовский, Александр Пономарев

**ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА В СИСТЕМЕ
ИНТЕЛЛИГЕНТНОСТИ ПЕДАГОГА**

Аннотация: статья посвящена исследованию роли и места профессиональной культуры педагога в общей системе его интеллигентности. Сама же интеллигентность выступает целостным образованием и системным единством ее многофакторности и полифункционального характера деятельности и личности педагога, его профессионализма, общей и профессиональной культуры. Интеллигентность педагога является одной из его важных личностных характеристик и мощным источником целенаправленного педагогического воздействия на студентов. Кроме того, интеллигентность педагога оказывается существенным стимулом его постоянного собственного саморазвития и самосовершенствования. Значение профессионализма и профессиональной культуры как неотъемлемых составляющих интеллигентности и педагога, и его воспитанников подтверждают экспериментального исследования.

Ключевые слова: интеллигентность педагога; профессионализм; профессиональная культура; личность педагога; педагогическое воздействие; саморазвитие; самосовершенствование.

Andriy Kipenskiy, Olexandr Romanovskiy, Olexandr Ponomaryov

An extended abstract of the paper on subject of:
“Professional culture in the teacher’s Intelligence system”

Problem setting. *Educators are rightly considered intellectuals, bearers of spirituality and culture. This role becomes especially important due to the problem of ensuring the proper functioning and development of society. The problem is caused by the spread of technocracy, the loss of humanistic values, spirituality and culture, the aggravation of the relationship between man and nature. Even a cursory analysis of these circumstances gives grounds to conclude that they are based on the problem of weakening the role of intelligence in the processes of society and distorting the understanding of the mission and purpose of the intelligentsia as a specific social stratum. First of all, we are talking about a holistic system of traits and qualities that should be inherent in teachers and determine their intelligence. A prominent place in this system is occupied by general and professional culture, which permeates all the range of tasks and functions of the teacher. The development of this culture and its role in ensuring the effectiveness of pedagogical activities are at the heart of the problem of developing the intelligence of the teacher.*

Recent research and publication analysis. *The meaning of professional culture of a teacher and its development are studied by V. Babayev, N. Banerjee, I. Isayev, R. Michelson, S. Sysoeva, E. Stearns [10] and others. L. Gubersky and co-authors write that “it is extremely important for the fate of Ukrainian education that social scientists understand and evaluate the changes in the education system as soon as possible, compare them with similar changes in the modern world as a whole, find out if they help they take us a worthy place in the civilized world, or vice versa - push to the periphery of the scientific and technological process” [2, p. 529–530].*

Characteristic features of the culture

of a higher school teacher are considered by O. Ponomaryov, O. Romanovsky, O. Ignatiuk, M. Zgurskaya, who are convinced that a real person, “whose figure remains in the memory and hearts of graduates for a long time, even for life, can be considered only the teacher who harmoniously combines really high professional competence in his chosen field of science, erudition and general culture, pedagogical skills, humanity and humanism with clear worldviews, moral principles and beliefs” [8, p. 123].

Intellectual culture as the content of education is considered by a team of authors led by J. Hong [12]. M. Klopp pays attention to the concept of “Education 4.0”. Its connection with the Industrial Revolution 4.0 is analyzed by A. Shahrum and N. Husin [14]. V. Hrynyova is convinced that “the pedagogical culture of a teacher is dialectically connected with all elements of personal culture, moral, aesthetic, intellectual, legal, political, environmental, etc.” [1, p. 69]. The work of N. Mazur also concerns this problem [6]. The relationship between professional culture and professionalism of teachers E. Chipako and M. Branko.

The development of teachers’ intelligence is considered by V. Kremen, who writes that “learning is an intellectual activity, intense and responsible, which cannot but be intelligent” [4, p. 6]. E. Said [13] analyzes the peculiarities of intellectuals and intellectuals. Peculiarities of professional self-determination of the young generation of Ukrainian intelligentsia are studied by I. Prokopenko. According to him, “The XXI century, in the space of which the knowledge society is constituted, is projected to be a century of universally developed intelligence. This is a challenge for modern education. After all, it is she who must ensure the full development of all the essential forces of the individual - intellect, morality, will.

According to the scientist, "it makes special demands on the country's intelligentsia" [7, p. 43]. First of all, these requirements relate to the intelligence of the teacher and his ability to develop the intelligence of students.

Insufficiently researched aspects of the problem. In our opinion, today such aspects of the problem as the place of professional culture in the general structure of the main characteristics of the teacher's personality, the nature of the relationship and interaction of professional culture and intelligence of the teacher, as well as the influence of the teacher-intellectual and professional personality on educational motivation activities of students and their professional and personal development and the formation of their intelligence.

Paper purpose. The purpose of the study is to determine the place of professional culture of the teacher as an intellectual in the overall structure of his professionalism and personal characteristics. It is also planned to consider the interaction between the professional culture of the teacher and his intelligence and their role in the formation and development of professionalism and intelligence of students as future professionals.

Paper main body. The intelligence of the teacher should be considered in the system unity and its own multifactorial, and multifunctional activities and personality of the teacher, his professionalism, general and professional culture. Intelligence is his important personal characteristic and an effective means of pedagogical influence on students, a good reason to imitate his culture, activities and nature of communication. The teacher by his purpose and social status is a representative of the intelligentsia, as it carries out mental work and spreads spirituality and culture. His activities are aimed at personal development of students and the development of their intelligence. Thus, the teacher fulfills his mission, acts as a generator, carrier and translator of ideas, norms and principles of intelligence. The prerequisite for its implementation is the

appropriate level of professional competence and professional culture. Without professionalism, a teacher cannot gain respect and authority.

Due to the mass of the profession among teachers there are people with different levels of intelligence, professionalism and professional culture. We conducted questionnaires, surveys and analysis of student performances at seminars. 148 students were involved, and interesting and somewhat unexpected results were obtained. 61.3% of students believe that some teachers are not intellectuals and do not serve as a model of professionalism and culture, decency and responsibility. 34.2% of students do not associate the intelligence of the teacher with his professionalism. Almost all respondents consider themselves intellectuals or aspire to be them. They are convinced that they are more or less inherent in such qualities of a true intellectual as social orientation, self-confidence, trust in people, active citizenship. Students believe that they should develop critical and self-critical, principled, sincere, sensitive and selfless.

An important function of teachers-intellectuals is the spread of spirituality, culture and intelligence in society. The condition for its implementation is the systemic unity of professionalism and professional culture of the teacher in the system of his intelligence. It contributes to the formation and implementation of influence on students and the use of opportunities for teachers as professionals and individuals. Its impact on scientific and technological progress contributes to the growth of quality of life and culture. Social progress as a result of the work of an intellectual teacher is, as we have already written, "increasing the welfare of people, including the intelligentsia, which often outstrips the majority of the population can be considered potential intellectuals" [3, p. 32]. In fulfilling their purpose, teachers must have a deep understanding of the social orientation of their professional activities, an integral part of which is compliance with the requirements of their general and profes-

sional culture.

The considered personal traits and qualities of the teacher, his professionalism and professional culture determine his intelligence and ability to work purposefully to instill intelligence in students. Their intelligence includes professional competence, general and professional culture, and a responsible attitude to themselves and their lives, to their activities and behavior. Therefore, it is an important factor in scientific, technological and social progress and harmonization of the nature of interpersonal relations. And this directly contributes to the entry of our country on the path of sustainable development.

Conclusions of the research. 1. *The teacher by virtue of his mission, social status and purpose must be an intellectual and work*

on self-development, self-education and self-improvement. 2. A prominent place in the structure of professionalism of the teacher-intellectual and his professionally significant personal characteristics is occupied by professional culture, yaaa is a powerful factor in its influence on the development of the student as a professional and personality. 3. The interaction between the professional culture of the teacher and his intelligence is a manifestation of the dialectic of interaction of whole and part and plays an important role in the formation and development of professionalism and intelligence of students. 4. Students with a critical attitude to the assessment of the intelligence of teachers still recognize its impact on their professional and personal development and the development of their intelligence.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Педагоги небезпідставно з давніх-давен вважалися інтелігентами, носіями й поширювачами духовності й культури. Ця їхня роль набуває сьогодні особливої важливості у зв'язку з низкою обставин, сукупність яких утворює серйозну проблему для забезпечення нормального функціонування і розвитку соціуму. Серед цих обставин слід назвати помітне поширення технократизму, пов'язану з ним втрату значною часткою людей гуманістичних цінностей, духовності й культури, загострення взаємовідносин між людиною і природою.

Навіть поверховий аналіз наведених обставин дає вагомі підстави дійти думки, що в основі їхнього виникнення лежить проблема послаблення ролі інтелігенції та інтелігентності в процесах життєдіяльності суспільства й певна деформація розуміння місії та призначення інтелігенції як вкрай важливого, досить специфічного соціального прошарку. Передусім йдеться про цілісну систему характерних рис і якостей, що мають бути притаманні педагогам та

визначають їхню інтелігентність. Чільне місце в цій системі посідає загальна і фахова культура, яка пронизує всю гаму завдань і функцій педагога. Розвиток такої культури та її роль у забезпеченні ефективності педагогічної діяльності виявляються в центрі проблеми розвитку інтелігентності педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спираються автори. Проблема професійної культури педагога та її формування та розвитку присвячено багато публікацій. Дещо менше з них тих, де розглядається інтелігентність педагога. Прикладом можуть слугувати дослідження процесів формування професійної культури як інтегральної характеристики педагога, виконані В. Бабаєвим, Н. Банерджі, Р. Майкельсоном, В. Данильченком, Г. Волковим, В. Гриньовою, І. Ісаєвим, О. Квасник, С. Моллер, С. Сисоевою, Е. Стірнс [10] та іншими.

Проблемам застосування інноваційних інформаційних технологій задля формування й розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців та їхньої фахової культури присвячені

роботи С. Гальцової, Р. Гуревича, А. Долгарєва, С. Заветного, Л. Тіщенко, С. Пазиніча, Н. Морзе, Г. Улунової, О. Чаплигіна та інших. Культура педагога неможлива без усвідомлення ним суті процесів суспільного життя. Як підкреслюють Л. Губерський, В. Андрущенко та М. Михальченко, “для долі освіти України надзвичайно важливо, щоб суспільствознавці якнайшвидше зрозуміли й дали оцінку тим змінам, що відбуваються в системі освіти, порівняли їх з такими ж змінами в сучасному світі в цілому, з’ясували, чи допомагають вони нам зайняти гідне місце в цивілізованому світі, чи навпаки – виштовхують на периферію науково-технічного процесу” [2, с. 529–530].

Шляхи і засоби розвитку фахової культури педагога розглядають І. Бех та В. Радул, Г. Васянович, С. Гончаренко, В. Лозова, Ю. Залевський, І. Зязюн, В. Кремень. Авторську модель школи культури педагога презентують І. Свічкарьова та Т. Олійник [9].

Дослідження характерних особливостей культури педагога вищої школи здійснюють О. Ігнатюк, О. Пономарьов, О. Романовський, М. Згурська, які впевнені, що справжньою особистістю, “постать якої надовго, а то і на все життя залишається в пам’яті й серцях випускників, може вважатися тільки той педагог, у якого гармонійно поєднуються дійсно висока професійна компетентність у обраній ним сфері науки, ерудиція і загальна культура, педагогічна майстерність, людяність і гуманізм із чіткими світоглядними позиціями, моральними принципами і переконаннями” [8, с. 123].

Розширення можливостей студентів для соціальної справедливості через критичну педагогіку, натхненну культурою та структурою лідерства як служіння розглядають Дж. Джеярай та Ф. Гандолфі [11]. Інтелектуальна культура як зміст освіти розглядається у дослідженні педагогічних аспектів ефективного функціонування у вищій школі колек-

тивом авторів на чолі з Дж. Хонгом [12]. М. Клопп істотну увагу приділяє необхідності реалізації інноваційної концепції “Освіта 4.0”. Безпосередній зв’язок цієї концепції з промисловою революцією 4.0 та її обумовленість характером промислової революції детально аналізують А. Шахрум та Н. Хусін [14]. Впровадження цієї концепції в освітню практику не тільки має сприяти істотному підвищенню рівня професійної компетентності випускників, але й вимагатиме значного зростання їхньої загальної і фахової культури та інтелігентності.

Гриньова В. впевнена, що “педагогічна культура викладача діалектично пов’язана з усіма елементами особистісної культури, моральною, естетичною, розумовою, правовою, політичною, екологічною та ін.” [1, с. 69]. Саме таке ставлення свідчить про складність і важливість розвитку професійної культури педагога та її роль у формуванні інтелігентності його студентів як майбутніх фахівців. Безпосередньо порушеної проблеми стосується робота Н. Мазур [6]. Взаємозв’язок між фаховою культурою і професіоналізмом педагога в системі вищої освіти аналізують португальські дослідники Е. Чіпако та М. Бранко. Вплив культури педагога на якість освіти досліджують румунські вчені Н. Іліаш, С. Раду, Ф. Бусе, К. Фратіла, І. Андраш та інші.

Проблеми формування й розвитку інтелігентності педагогів та її ролі в освіті висвітлені в роботах В. Кременя, який стверджує, що “навчання – це інтелектуальна діяльність, напружена й відповідальна, яка не може не бути інтелігентною” [4, с. 6]. Детальний аналіз особливостей інтелігентів та інтелектуалів здійснює Е. Саїд [13]. У свою чергу, характерні особливості професійного самовизначення молодшої генерації української інтелігенції та чинники впливу на неї досліджував І. Прокопенко. На його глибоке переконання, “XXI століття, у просторі якого конститується суспільство знань, за прогнозами, буде

століттям універсально розвиненого інтелекту. Це є викликом сучасній освіті. Адже саме вона має забезпечити повноцінний розвиток усіх сутнісних сил особистості – інтелекту, моралі, волі”. На думку вченого, “це висуває особливі вимоги до інтелігенції країни” [7, с. 43]. Передусім ці вимоги стосуються інтелігентності педагога і його здатності розвивати її у студентів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. На наше переконання, сьогодні ще недостатньо дослідженими лишаються такі аспекти порушеної проблеми, як місце фахової культури в загальній структурі основних характеристик особистості педагога, характер взаємовідносин і взаємовпливу фахової культури та інтелігентності педагога, а також вплив особистості педагога-інтелігента і професіонала на мотивацію навчально-пізнавальної діяльності студентів та їхнього фахового і особистісного розвитку, становлення їхньої інтелігентності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження полягає у визначенні місця фахової культури педагога як інтелігента в загальній структурі його професіоналізму та особистісних характеристик. Передбачається також розглянути взаємовплив фахової культури педагога та його інтелігентності, їхню роль у формуванні й розвитку професіоналізму та інтелігентності студентів як майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Інтелігентність педагога має розглядатися в системній єдності як її власної багатфакторності, так і поліфункціональності діяльності й особистості педагога, його професіоналізму, загальної та фахової культури. Дійсно, інтелігентність педагога виступає як одна із вкрай важливих його особистісних характеристик. Водночас вона являє собою дієвий засіб педаго-

гічного впливу як на учнів та студентів, так і на інших людей. Крім того, інтелігентність постає для людей одним з важливих чинників і вагомих підстав наслідувати культуру, діяльність та характер спілкування, притаманних саме педагогові. Нарешті, його інтелігентність виявляється потужним стимулом постійного власного саморозвитку та самовдосконалення.

З іншого боку, педагог вже за своїм призначенням і соціальним статусом виступає представником інтелігенції як специфічного суспільного прошарку, оскільки він професійно виконує важливу розумову працю творчого характеру й поширює в суспільстві духовність і культуру. Водночас діяльність педагога спрямована на виховання та особистісний розвиток студентів, який включає й прищеплення їм рис і якостей інтелігентності. Педагог як справжній інтелігент і безпосередньо, і опосередковано через своїх вихованців сприяє науково-технічному й соціальному прогресу, затвердженню в суспільній свідомості гуманістичної системи життєвих цінностей, розвитку духовного світу людей та соціокультурного простору.

Таким чином, сучасний педагог, виконуючи свою важливу суспільну місію, виступає одночасно генератором, носієм і транслятором ідей, норм і принципів інтелігентності. Однак при цьому однією з визначальних передумов ефективного виконання ним своєї місії слід вважати належний рівень його професійної компетентності й такого важливого її складника, яким постає фахова культура. Без професіоналізму і здатності передавати людям відповідні знання й уміння, навички і досвід педагог не може розраховувати на їхню повагу та завоювання бажаного авторитету.

Разом з тим, педагоги є представниками однієї з масових професій, тому серед них є люди з різним рівнем не тільки розвитку рис і якостей інтелігента, але й розвитку професійної компетентності,

загальної і фахової культури. З метою перевірки цього твердження нами проведено низку досліджень у формі анкетування, опитування й аналізу виступів студентів на семінарах. Воно охоплювало 148 студентів, переважно слухачів магістерських програм. За результатами цих досліджень можна дійти низки цікавих і навіть дещо неочікуваних висновків. По-перше, 61,3% студентів вважають, що певній частині викладачів не притаманна інтелігентність, і вони не є взірцем професіоналізму й культури, порядності та відповідальності.

По-друге, 34,2% студентів не пов'язують інтелігентність викладача з його професіоналізмом. Під інтелігентністю вони переважно розуміють його загальну культуру, поведінку й характер спілкування. По-третє, практично всі респонденти або вважають себе інтелігентними людьми, або розглядають себе як майбутніх інтелігентів. Вони впевнені в тому, що їм тією чи іншою мірою притаманні такі якості справжнього інтелігента, як соціальна спрямованість діяльності, впевненість у собі, довіра до людей, активна громадянська позиція. Водночас студенти підкреслюють важливість низки якостей, які їм треба розвивати у себе. До них респонденти віднесли критичність і самокритичність, принциповість, щирість, чуйність та безкорисливість.

Окрему групу рис і якостей потенційних інтелігентів складають чіткі світоглядні позиції, гуманістичні життєві цілі й цінності, багатий духовний світ, розвинені естетичні смаки та ідеали. Студенти вважають, що ці якості є необхідними, і розвивати їх повинні усі педагоги. Для цього вони мають бути справжніми педагогами і в межах завдань своєї суспільної місії повинні поширювати духовність, загальну і фахову культуру серед мас населення. Їхній педагогічний вплив має бути спрямований на студентів і на поширення у їхньому середовищі системного прагнення єдності високого

професіоналізму, фахової культури й ціннісного сприйняття своєї професії та професійної діяльності.

Стосовно каналів відповідного впливу на студентів та його характеру, спрямованих на ефективне формування зазначеної єдності, доцільними та ефективними виявляються, насамперед особистісний приклад педагога. Його підкреслена доброзичливість, щире прагнення й готовність надати допомогу студенту в оволодінні професійними знаннями і фаховою культурою здійснюють ефективний вплив не тільки на раціональному, а й на емоційному рівні. Його проявами стають вибір та успішна реалізація студентом раціональної життєвої траєкторії й розвиток його креативних здібностей та творчого потенціалу. Транспарентність педагога як представника надзвичайно важливої і соціально значущої професії сприяє встановленню відносин довіри студентів та інших людей до нього та формуванню й розвитку його заслуженого авторитету як професіонала та особистості.

При цьому вплив педагога як справжнього інтелігента на науково-технічний і соціальний прогрес відбувається, по-перше, безпосередньо через його активну науково-дослідну діяльність, розробку та цільове використання інноваційних технологій. По-друге, цей вплив посилює залучення студентів до дослідницької діяльності та розвиток їхніх творчих здібностей. По-третє, через активну громадянську позицію педагога-інтелігента та його культуротвірну діяльність здійснюється вплив на розвиток соціокультурного простору, що сприяє формуванню громадянського суспільства і правової держави.

Одна з важливих функцій інтелігенції, в тому числі й педагогів полягає у поширенні в суспільстві не тільки духовності і культури, а й інтелігентності. Визначальною умовою успішного виконання цієї функції виступає системна єдність професіоналізму і фахової куль-

тури педагога в загальній системі його інтелігентності. Їхня дієвість сприяє формуванню й послідовній реалізації цільового педагогічного впливу на студентів та іншу референтну аудиторію з метою максимального використання можливостей педагога як професіонала та особистості. А інтегральна сукупність цих можливостей утворює цілісну систему рис і якостей педагога як інтелігента.

Вплив педагога як професіонала на науково-технічний прогрес сприяє зростанню продуктивності праці, подоланню важких та монотонних її видів. Відповідні працівники, що вивільняються, мають можливість отримати певну освіту, перекваліфікуватися й зайнятися більш цікавою роботою, можливо, навіть розумового характеру. А оволодіння ними ще й фаховою культурою створюватиме надійні передумови переходу їх до лав інтелігенції.

Відчутним проявом соціального прогресу, а отже й одним із результатів професійної діяльності педагога як інтелігента постає, як ми вже писали, “підвищення добробуту людей, в тому числі й інтелігенції, яка частіш за все випереджає у цьому аспекті більшість населення, широка доступність освіти і демократизація суспільного життя сприяють розширенню кола людей, яких можна вважати потенційними інтелігентами” [3, с. 32]. Виконуючи своє призначення, педагоги мають глибоко розуміти соціальну спрямованість своєї професійної діяльності, невід’ємною складовою частиною якої виступає й дотримання вимог їхньої загальної та фахової культури.

Аналіз та усвідомлення складності педагогічної діяльності дозволяють впевнитися у тому, що процес її здійснення забезпечує трансформацію дитини, якою першокурсник приходиться до закладу вищої освіти, на справжнього фахівця, освічену, культурну й відповідальну людину. А на шляху діяльності педагога з цієї трансформації зустрічається безліч

різних бар’єрів і перешкод, які він цілеспрямовано, наполегливо має долати. Адже, як пише С. Кримський, “всяка практика амбівалентна – вона щось створює, а щось знищує. Баланс між цими тенденціями і визначає доцільність діяльності” [5, с. 25]. У нашому випадку цей баланс і визначає процес згаданої вище трансформації дитини в особистість фахівця та інтелігента. А здійснює її педагог-інтелігент.

У згадуваному вище дослідженні ми питали у студентів, які методи, засоби і технології педагогічного впливу вони вважають найбільш дієвими. Показово, що 111 респондентів, або 75%, тобто істотна їх більшість відповіли, що найбільший вплив на них та на їхній особистісний розвиток здійснюють професіоналізм і культура педагога, його інтелігентність, чуйність та щирість ставлення до студентів. Відзначають також ерудицію і порядність педагога, його почуття гумору та реакцію на неочікувані ситуації.

Розглянуті характерні особистісні риси і якості педагога, рівень його професіоналізму і фахової культури не лише визначають його інтелігентність, але й передбачають здатність ефективно й цілеспрямовано працювати над прищепленням інтелігентності його студентам. Їхня ж інтелігентність включає і професійну компетентність, і загальну та фахову культуру, і відповідальне ставлення до себе і свого життя, до своєї діяльності й поведінки. Тому вона постає важливим чинником науково-технічного і суспільного прогресу та гармонізації характеру міжособистісних відносин. А це безпосередньо сприяє виходу нашої країни на шлях сталого розвитку.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку можна сформулювати у такий спосіб. По-перше, педагог в силу своєї суспільної місії, соціального статусу та свого призначення повинен бути інтелігентом і неперервно працювати над своїм саморозвитком, самовихованням і само-

вдосконаленням. По-друге, чільне місце в загальній структурі професіоналізму педагога-інтелігента та його професійно значущих особистісних характеристик посідає фахова культура, оскільки вона виступає потужним чинником його цілеспрямованого педагогічного впливу на розвиток студента як професіонала та особистість. По-третє, існує істотний взаємовплив між фаховою культурою педагога та його інтелігентністю. Як один з проявів діалектики взаємовідносин цілого і частини, цей взаємовплив відіграє важливу роль у формуванні й розвитку

професіоналізму та інтелігентності студентів як майбутніх фахівців. По-четверте, студенти при загальному критичному ставленні до оцінки інтелігентності педагогів все ж визнають її вплив на свій професійний та особистісний розвиток і на розвиток своєї інтелігентності.

Перспективними уявляються подальші розвідки проблеми, зокрема виявлення та цілеспрямованого використання ефективних способів, засобів і педагогічних технологій, призначених для розвитку інтелігентності педагогів і студентів в цілісному освітньому процесі.

Список літератури:

1. Гриньова В. М. Педагогічна культура викладача вищого навчального закладу / В. М. Гриньова // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2006. – № 4. С. 67–74

2. Губерський Л. Культура. Ідеологія. Особистість / Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко // Методолого-світоглядний аналіз. – Київ: Знання України. – 2002. – С. 580

3. Кипенский А. В. Культурообразующая функция интеллигенции / А. В. Кипенский, А. С. Пономарьов // Performanțe într-o economie competitivă (ediția a VIII) în zilele de 16-17 septembrie 2021. – Chisinau. С. 28–33

4. Кремень В. Г. Освітня діяльність і інтелект: проблеми формування національної інтелігенції / В. Г. Кремень // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2008. – № 2. – С. 3–11

5. Кримський С. Б. Заклики духовності XXI століття / С. Б. Кримський. – Київ: Вид.дім“КМ Академія”. – 2003. – С. 32

6. Мазур Н. Зміст професійної культури викладача вищої школи / Н. Мазур // Рідна школа. 2007. – № 4. – С. 12–14

7. Прокопенко І. Ф. Професійне самовизначення молодшої генерації української інтелігенції: проблеми і чинники впливу / І. Ф. Прокопенко // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2008. –

№ 2. – С. 40–44

8. Пономарьов О. С. Професійна культура педагога / О. С. Пономарьов, О. Г. Романовський, О. А. Ігнатюк, М. П. Згурська // Навчально-методичний посібник. – Харків: НТУ“ХП”. – 2011. – С. 190

9. Свічкарьова І. Б. Авторська модель “Школа фахової культури вчителя” / І. Б. Свічкарьова, Т. М. Олійник // Авторська школа в Україні (науково-метод. посібник) Автори-упорядники: І. Н. Євтушенко, Ю. І. Залевський, С. В. Кириленко, О. Я. Мариновська О. І. Кіян, за наук.ред. Ю. І. Залевського. – Київ – Чернівці: Букрек. – 2017. – С. 416

10. Елізабет Стернс Колективна педагогічна культура вчителя, етно-расова невідповідність вчителя та учня та задоволеність роботою вчителя / Елізабет Стернс, Ніна Банерджі, Рослін Мікельсон, Стефані Моллер // Соціальні наукові дослідження. – Т. 45. – Травень 2014. – С. 56–72

11. Джеяраддж Дж. Дж. Розширення можливостей студентів для соціальної справедливості через критичну педагогіку, натхненну структурою лідерства слуг / Дж. Дж. Джеяраддж, Ф. Гандольфі // Педагогіка, культура і суспільство. – 2022. – Т. 30. Випуск 2. – С. 169–184

12. Хонг Дж. Ю., Культурний інтелект зміст освіти: дослідження педагогічних аспектів ефективної функції в середній школі / Дж. Ю. Хонг, Ко Х. Месічек Л., М. Сонг Паралелізм і обчислення.

Практика і досвід. – 2019. – №33 (4)

13. Саид Е. Уявлення інтелектуала / Е. Саид. – Нью-Йорк. : Пантеоню –1994. – С. 121

14. Шахроом А. Ф. Промислова революція 4.0 та освіта / А. Ф. Шахроом, М. Хусін // Міжнародний журнал академічних досліджень у сфері бізнесу та соціальних наук. – 2018. – № 8 (9). – С.314–319

References:

1. Hrynova, V. M. (2006), “Pedagogical culture of a teacher of higher education”, Theory and practice of social systems management, no. 4. pp. 67–74

2. Huberskyi, L., Andrushchenko, V., Mykhalchenko, M. Culture (2002), “Ideology. Personality”, Methodological and ideological analysis, Kyiv: Knowledge of Ukraine, p. 580

3. Kypenskyi, A. V., Ponomarov, A. S. (2021), “The culture-forming function of the intelligentsia”, Performanțe într-o economie competitivă (ediția a VIII) în zilele de 16–17 septembrie 2021, Chisinău, pp. 28–33

4. Kremen, V. H. (2008), “Educational activity and intellect: problems of formation of national intelligentsia”, Theory and practice of social systems management, no. 2, pp. 3–11

5. Krymskyi, S. B. (2003), “Appeals to the spirituality of the XXI century”, Kyiv: Ed. House “KM Academy”, p. 32

6. Mazur, N. (2007), “The content of the professional culture of a high school teacher”, Native school, no. 4, pp. 12–14

7. Prokopenko, I. F. (2008), “Professional self-determination of the young generation of Ukrainian intelligentsia:

problems and factors of influence”, Theory and practice of social systems management, no. 2, pp. 40–44

8. Ponomarov, O. S., Romanovskiy, O. H., Ihnatiuk, O. A., Zghurska M. P (2011), “Professional culture of a teacher”, a textbook, Kharkiv: NTU “KhPI”, p. 190

9. Svichkarova, I. B., Oliinyk, T. M. (2017), “Author’s model “School of professional culture of a teacher””, Author’s school in Ukraine (scientific-methodical manual), Authors-compilers: I. N. Ievtushenko, Yu. I. Zalevskiy, S. V. Kyrylenko, O. I. Kiian, O. Ia. Marynovska, for science. ed. Yu. I. Zalevskoho, Kyiv; Chernivtsi: Bookrek, p. 416

10. Elizabeth Stearns, Neena Banerjee, Roslyn Mickelson, Stephanie Moller (2014), “Collective pedagogical teacher culture, teacher-student ethno-racial mismatch, and teacher job satisfaction”, Social Science Research, vol. 45, may 2014, pp. 56–72

11. Jeyaraj, J. J. & Gandolfi, F. (2022), “Empowering students for social justice through a critical pedagogy inspired framework of servant leadership”, Pedagogy, Culture & Society, vol. 30, issue 2, pp. 169–184

12. Hong, J. Y., Ko H. Mesicek, L., Song, M. (2019), “Cultural intelligences education contents: Exploring the pedagogical aspects of effective functioning in higher education”, Concurrency and Computation. Practice and Experience, no. 33 (4)

13. Said, E. (1994), “Representations of the Intellectual”, N.Y.: Pantheon, p. 121

14. Shahroom, A. F., Hussin, M. (2018), “Industrial Revolution 4.0 and Education”, International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences, no. 8 (9), pp. 314–319

Стаття надійшла до редколегії 21.02.22